

II. A székely Nemzeti Múzeum 1942. évi ásatása.

Komolló község Háromszék vármegye déli részében, Sepsiszentgyörgytől 10 km.-re a Feketeügy jobb partján terül el. A Feketeügy másik partján húzódik a komollói és rétyi nyír a »Homárka«-val, s a háttérben jól látszanak a brassói havasok. C. Daicoviciu kétségbe vonja, hogy ez a Feketeügytől kiinduló sáncvonulat »limes« lett volna.¹⁹ Szerinte: »Es scheint, als ob es ein Schutzdamm gegen Überschwemmungen des Râul Negru die Einfassung eines Fischweihers gewesen sei.« 1939. nyarán végzett kutatásaim alkalmával Magyarós és Réty között közvetlenül a sánc vonulatán jól kiégetett tégladarabokat, valamint mélyedések jól látható nyomait találtam. A Székely Nemzeti Múzeumban levő Magyarósról bekerült római agyag vízvezetékcsövek a megtaláló elbeszélése szerint eredeti helyzetükben a sánc fölött feküdtek. Ezek a körülmények arra engednek következtetni, hogy ez a sáncvonulat a vízvezetékcsövek lefektetése előtt közvetlenül vagy már előbb készült, de semmiestre sem volt egy »halastót« körülvevő töltés. A falu felső szélének a házai elérnek a faluból kivezető út mentén egy kisebb dombhoz, amely még ma is a »Vár«-nevet viseli. Itt terül el a hajdani római erődített tábor helye (2. kép). Ezt a ma kiemelkedő dombnak hátsó területét nyugatról a községből, a szomszédos Angyalos község felé vezető út, északról szántóföldek s a Brassó felé kiépített országút határolja. Azonban a várdomb felszíne a valóságban és eredetileg a környező medence síkságával egy szintben feküdt, még a római idők előtt vízlefolyások vágtak körülötte mély bevágásokat és képezték ki meredek falú dombbá. Kelet felől szántóföld, a református temető, dél felől rét s a falu északi házainak kertjei veszik körül. A dombot keletről, nyugatról és északról (I. t. 3; II. t. 2, 4), mély sánc övezi, csak dél felől lapályos rét a határ (II. t. 3). A domb a nyugati oldalról, a faluból kivezető út felől a legkönnyebben

¹⁹ C. Daicoviciu, La Transylvanie dans l'antiquité. 1938. 44, 4.
— C. Daicoviciu, Dacia. 7—8. 1941. 321.

megközelíthető. Az északi, keleti és déli oldalai nehezen mászhatók meg. A domb alakja szabálytalan négyszögnek indul, amelynek északi és keleti oldala elkeskenyedik s tojásdad alakot vesz fel. A domb oldalain párkányszerű bemélyedés szalad körül, amiből Orbán Balázs arra következtetett, hogy egy második, külső fal is létezett. Ennek az állításnak a megbizonyosodásra húzott kutatóárok igazolta, hogy nem volt kettős fal.

2. kép. Komolló a római táborral (1:75.000).

A domb területe 1926 előtt, mint kaszáló a község tulajdona volt. A román agrártörvény a földosztás alkalmával a tábor területét a helybeli gazdák között osztotta ki. A jelenleg 8 hold kaszálót kitevő terület öt községbeli gazda birtokában van.

A domb felszíne semmi nyomát sem mutatja annak, hogy valaha ott római tábor állott. A fű mindent benőtt. Cserépnék, tégladarabnak a felszínen — kivéve a domb délkeleti lábát — nyomát se lehetett látni. A tábor egyes helyeken hepe-hupás felszíne, a kincskeresők éjjeli munkájának a nyomát árulta el. Jól meg lehetett még figyelni Csutak Vilmos ásatásának kutató árkait a nyugati és délnyugati oldalon.

Az ásatás kezdetén, a tábor falainak a megkeresését, a toronyok felkutatását s a praetorium feltárását tartottam szem előtt. Ennek megfelelőleg, ahol saroktoronyt sejtettem, ott a domb szélei felé merőlegesen haladó kutató árkokat húzattam. Az északnyugati, valamint a délkeleti saroktorony megmaradt alapzata már az első nap felszínre került. A délnyugati, valamint az északkeleti saroktorony köveit a falusiak teljesen elhordták. A kövek kitermelése oly alapos volt, a kisedés alkalmával a mész- s téglatörmelékét oly nagy területen taposták szét, hogy csak a rétegvonalak legalaposabb vizsgálata mellett lehetett a két hiányzó saroktorony egykori helyét megállapítani.²⁰

---

²⁰ A tábor falainak a köveit akkor hordták el, amikor az Ojtoz—Brassó felé vezető országútát építették. Ezt mutatja az ásatások folyamán a tábor falai mentén, a felső humuszrétegen talált I. Ferenc 1800-ból való, bécsi kibocsátású 1 kr-a, valamint 1816-ból való gyulafehérvári kibocsátású 1 kr-os. A levéltári kutatások alapján, ahogy br. Orbán Baláz s is írja, megállapítható, hogy a múlt század elején történt az útépités.

Egykorú levéltári adatok a Székely Nemzeti Múzeum levéltárában:

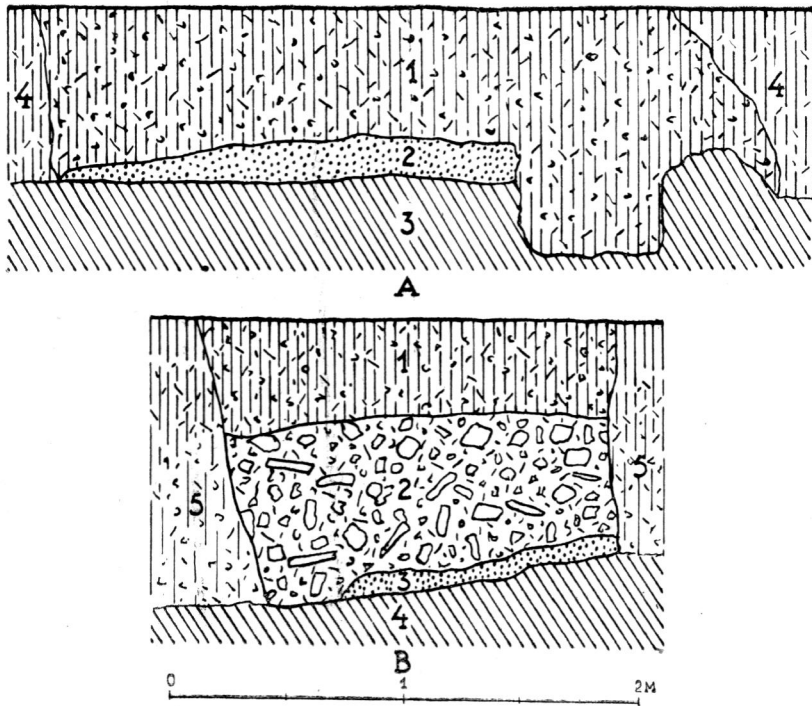
Kézdivásárhely, 1807. április 22.

Gremont ezredes, a 2. Székely gyalogezred parancsnoka értesíti a Háromszéki tisztí hivatalt, hogy a katonaság részéről elégségesnek tartja, hogy az ojtozi vámtól Brassóig menő kereskedő és nagy országút állítassanak jókarba. Erre a Szék azt a választ adja az Ezrednek, hogy a jókarban hozatalára Kézdivásárhelytől Eresztevényig Tuson Lőrincet, ettől kezdve Borsai Pál dullót rendelte ki főkomisszáriusoknak, azonkívül minden faluból lesznek, kik dolgoztassanak. (Székely N. Múzeum 949—1807. sz.)

Eresztevény, 1807. május 8.

Szotyori, 2. Székely gyalog ezredbeli hadnagy jelenti Háromszék Főtitzségének, hogy 1807. április 21. napján tartott Háromszéki Tisztí gyűlésen, melyen a 2. Székely gyalogezredet három katonatiszt képviselte, határozatot hoztak, hogy az ojtozi Harmincadtól (vámtól) a prázsmári határszélig egy országút csináltassék... (Székely N. Múzeum 1042—1807. sz.)

Az ásátás folyamán felszínre került a nyugati, valamint a déli fal vonulatán egy-egy kaputorony. Mind a nyugati, mind a déli és a keleti oldalon a falnak nyomát sem lehetett megtalálni. A fal vonulatára egyedüli támpontul a mérőlegesen húzott kutatóárok oldalában jól látszó falalapozási nyom szolgált (III. t. 1; 3 kép A—B). Az északi fal az egyedüli oldala a tábornak, ahol a kutatóárok falmaradványokat hoztak felszínre. Ez megmagyarázható azzal a ténnyel, hogy ez nem a falu felől eső oldalon húzódik.

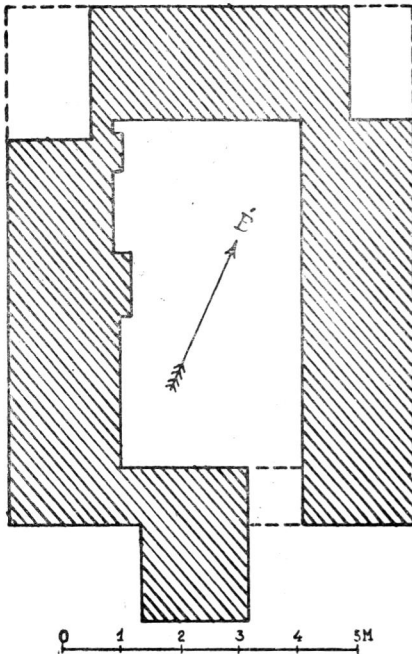

3. kép. A nyugati kiszedett fal metszetei.

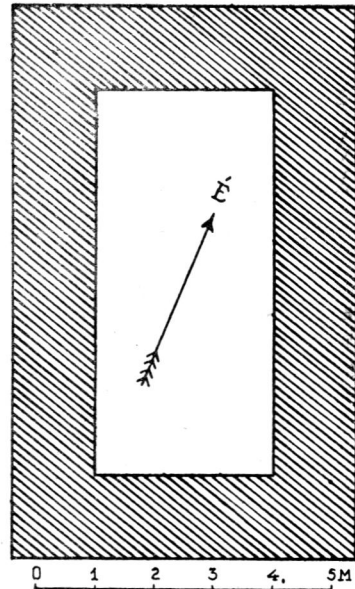
(A. 1 = tégl- és malter szemekkel kevert humusz, 2 = sárga, kavicsos-homokos alapozás, 3 = anyatalaj, 4 = mész-szemcsés humusz. B. 1 = tégl- és malter szemekkel kevert humusz, 2 = tégl- és kődarabos törmelék réteg, 3 = sárga, kavicsos-homokos alapozás, 4 = anyatalaj, 5 = tiszta humuszból téglaszemcsékkel kevertbe átmenő réteg).

Az északnyugati saroktorony került aránylag a legépebben a felszínre. Az egész torony megmaradt alapzatát két méteres földréteg elhordása tette szabaddá. A falból kivezető út felé eső részen még 75–100 cm magasságig menő falmaradvány

került elő (III. t. 2). A torony alakja kiugró négyszög, hossza 8.69 m, szélessége 6.90 m. A torony belvilága: szélessége 3.10 m, hossza 5.84 m (4. kép). A torony falának szélessége 1.90 m. Kivéve a déli falat, mely csak 0.95 m széles. A toronyból déli irányban kiinduló falmaradvány pontos méretét adja az egykori tábor falának: 1.80 m (IV. t. 1). A kutatóárkokból előkerült falalapozási nyomok szintén megerősítik a falnak ezt a szélességét. A toronynak a szántóföldek felé eső részét lebontották s a kelet felé eső toronyfalnak is csak az alapozása maradt meg. Az út felé eső toronyfal belső részén a bemélyedések még jól

4. kép. A nyugati fal saroktoronyának alaprajza.

5. kép. A déli fal közép (kapu-) toronyának alaprajza.

látszanak, melyekbe valószínűleg gerendák szolgáltak. Ezeknek az alján fél méteres hamuréteget találtunk. A torony égetett téglapadozatának a nyomait jól meg lehetett figyelni. A torony belsejében talált sok hamu és égési nyom azt mutatja, hogy tűzvész martalékaul esett. Építési technikája, mint általában az összes épület-maradványoknál, opus incertum, a kőlapokat szabálytalan sorokban egymásra helyezték és malterrel összeköttették.

A nyugati kaputoronynak csak az alapozása maradt meg (IV. t. 2). Szélessége 6.68 m, hosszúságát pontosan nem lehetett megállapítani. A megmaradt alapzat szerint 5 m, de valószínűleg hosszabb volt, mert a falat lebontották és köveit elhordták. A torony falának a szélessége 1.30 m. A torony belvilága: szélessége 3.10 m, hosszúsága 4.20 m.

A délnyugati saroktoronyból nem maradt semmi, a falu felől eső részen volt s így a környék lakosai az útépitéskor teljesen elhordták.

A déli középső kaputorony alapzata aránylag elég épen maradt meg (V. t. 1); hosszúsága 9.30 m, szélessége 5.80 m. A torony falának a szélessége 1.40 m. A torony belvilága: hosszúsága 6.50 m, szélessége 3 m (5. kép).

A délkeleti lekerekített saroktoronyból csak alapozási romjai maradtak meg (V. t. 2). Nagyon jól meg lehet különböztetni két építési periodust. Az eredetileg kiugró négyszögű saroktorony olyan alakú volt, mint az északnyugati saroktorony. Valószínűleg ellenséges támadás rongálta meg s a későbbi építési technikának megfelelőleg lekerekített, félkörű, kiugró tornyot építettek (VI. t. 1). Az ásatás alkalmával jól meg lehetett figyelni, hogy a felső humuszréteg után következett a második építési periodus kőlapokkal, ezt elválasztja egy vastag, fekete törmelékes földréteg az első építési periodus sárga, homokos-kavicsos alapozási rétegetől (VII. t. 1; 6 kép).

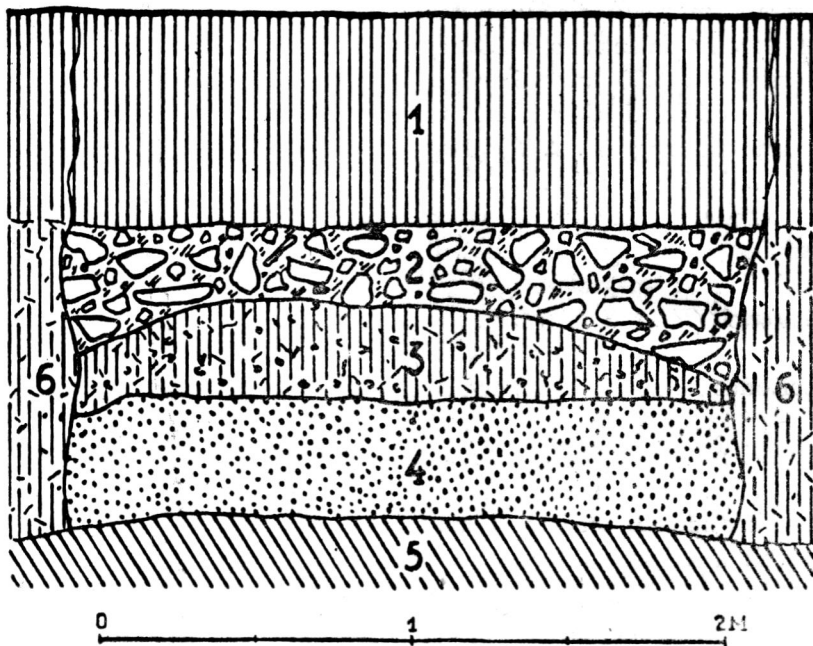
A keleti oldalon kaputorony nem volt. Legalább is a kutató árkok semmi nyomát sem mutatták. Az északkeleti sarokbástya köveit is teljesen kitermelték. Az északi oldalon kaputoronynak semmi nyomát sem találtam. Valószínű magyarázata az, hogy ez az oldal nem volt annyira kitéve az ellenséges támadásnak, mint a déli és a nyugati. A tábor derékszögű alakját addig megtartja, amíg a domb felszíne engedi. Midőn azonban az északi oldalon a fal a domb pereméig ér s egyenes irányban nem haladhat, követi a domb vonulatát s így a keleti oldal megkeskenyül (1. kép). A tábor mérete a nyugati és déli oldalán mérve 70×70 méter. A tábor méreteit tévesen közli C. Daicoviciu²¹ is.

A tábor homlokvonala a Feketeügy felé, dél felé nézett. Ez az oldal, valamint a nyugati oldal, amely szintén a Feketeügy kanyarulatában fekszik, saroktornyokon kívül, kaputornyokkal is meg volt erősítve. Ezek a kaputornyok valószínűleg kitoró

²¹ C. Daicoviciu: An. Com. Mon. Ist. 3. 1932. 10. — Dacia. 7—8. 1941. 320.

ajtókkal voltak ellátva. A keleti, valamint az északi oldal, amely valószínűleg kevésbé volt kitéve ellenséges támadásnak, a kaputornyokat nélkülözi.

Azon a helyen húzott kutató árkok, ahol a praetoriumot kerestem, egy épület falmaradványait hozták felszínre. A fal köveit azonban annyira kitermelték, hogy a megmaradt falmaradvány nem volt elégséges pontosabb megállapításokra. Ezen a helyen előkerült még egy pár tegula mammata sarokdarabja, ami arra mutat, hogy az épület fűtő berendezéssel volt ellátva.

6. kép. A keleti lekerekített torony falának metszete.

(1 = humusz, 2 = a második építési periódus rétege kőlapokkal, 3 = fekete, törmelékes réteg, 4 = sárga, kavicsos-homokos alapozás, 5 = anyatalaj, 6 = mész-szemcsékkel kevert humusz).

Az északi, valamint a keleti fal hosszában egykor húzódtott épületekből csak falmaradványok maradtak meg. A domb keleti szélén egészen a peremig, az egykori tábor falán kívül húzott kutató árok egy sütőkemence nyomait, valamint egy örlőkő felső részét hozta a felszínre. A déli fal mentén, a lekerekített torony közelében egy teknőalakú gödörre, valamint egy örlőkő darabjára bukkantunk. Itt a római fal alapozása szintjének a

magasságában égetéses római temetkezés nyomaira találtunk (VI. t. 2). A tábor területén bent, az északi fal közelében az épületfal mellett egy jó állapotban levő őrlőkö került a felszínre (VII. t. 2).

A talajfelszín domborzata félrevezető volt. A kidomborodó vonulat a falak kiszedésével keletkezett földhányás vonalát rejtette magában és a bemélyedő homorulatok a kiszedett falak helyére mutattak. Feltűnő, hogy általában 30—40 cm vastag humuszréteg alatt következett a téglá és mészszemcsékkel, valamint edénycserepekkel kevert rómaikori kulturréteg. A domb felszíne jelenleg is kopási folyamatban van; erre mutat az a körülmény, hogy a legfelső rétegben 30—40 cm-re, az első ásóvágás római rétegbe vágott bele. Meg lehet állapítani párhuzamos kutató árkaink keresztmetszetében, hogy a falak kiszedése következtében téglá, malter, kavics, mészszemcsék és fali kövekkel kevert talaj igen hosszan nyult el, tehát az új korban, a római falak alapzatukkal a felszínen állottak. Így könnyen felhívták a környék lakosainak figyelmét a kőanyagra; nem csoda tehát, hogy a falak alapozásait is legtöbb helyen egészen kitermelték s a kőkitermeléskor ásott árkokkal mélyebbre mentek le a római falak alatti bolygatatlan talaj szintjénél, mert további kőanyagot véltek található. A felszínen álló római falak kiszedése által széles körzetekben taposták szét a habarcs- és kavicstörmelékét.